

ohľadu aspoň bude stanovisko rečovej rovnoprávnosti v obciach pre celé mocnárstvo dojista iné, nežli ho požaduje nárada posledného uhorského snemu.

Podľa tohoto prehľadu vystavených v našej dobe deväť rozličných stanovísk vidieť, že medzi všetkými najviac rúžna sa medzi sebou prvé, štvrté a siedme.

Prvé zastáva maďarskú národnú nadvládu, siedme zastáva národnú rovnoprávnosť v zásade, štvrté zastáva tú istú rovnoprávnosť v skutočnom uživotvorení. Stoja teda zo troch súrodých stanovísk dve proti jednému, totiž stanoviská zásadnej a skutočnej rovnoprávnosti proti maďarskej nadvláde, tak že táto prehlasovaná a premožná nevládze sa viac v rýdzej úplnosti udržať, a preto počal skutočne posledný krajinjský snem uchylovať sa od nej aspoň v rečovom ohľade. A toto ustanovenie muselo by byť tým väčšie, čím užšie a tuhšie spojili by sa proti nej tie dve druhé rovnoprávne stanoviská.

Prvým stupňom tejto nadvlády zrodilo sa na maďarskej strane stanovisko občianskej rečovej rovnoprávnosti. Ale nechtiac ani toto povoliť v celom objeme, rozdrtila ho maďarská stránka ešte na dvoje: jedno pre obce, jedno pre osoby. A ponač obec skutočne stojí v prosredku medzi národom a jednotlivcami, postávajú oproti druhému maďarskému stanovisku dve súrodé, jedno z našej strany (5.) a jedno celomocnárske (8).

Keby podľa tohoto 8. pre celé mocnárstvo platného stanoviska bolo už teraz dosť zrejme, v jakom postavení budú obce ostatných korunných zemí ku krajinjským patričným vrchnostiam z ohľadu na svoje zápisnice, mohli by sme popredu s istotou určiť, že budúci krajinjský snem dobrovoľne bude musieť ustúpiť od svojho druhého stanoviska a privoliť k tomu, aby každá obec zápisnicu nielen vo vlastnej reči viesť, ale i v tej istej reči krajinjskej správe podal smela, a aby žiadon jednotlivec nemohol sa protivíť celej obci. Ale ponač vec táto v ostatných krajinách ešte nie je úplne istá, preto nemožno v tomto ohľade ani v našom budúcom sneme povedať dačo dopredu s úplnou istotou.

Úplná istota panuje teraz len v jednom, že totiž tretie, šieste a deviate stanoviská sú si úplne rovné, a tak že všetky stránky uznávajú úplnú rečovú rovnoprávnosť pojedinných osôb.

113

„Slovo o uzavretí Slovenskej matice v záležitosti spisovnej reči.“

Uverejnili PbV, roč. IV, č. 77. Budín 22. septembra 1864.

S konečnou platnosťou rozhodlo o štúrovskej spisovnej slovenčine až valné zhromaždenie Matice slovenskej v auguste 1864. Malo všetky predpoklady nielen takto rozhodnúť, ale aj svoje rozhodnutie uplatniť vo svojej vydavateľskej činnosti. Okrem toho toto rozhodnutie malo aj dôležitý politický význam, lebo pomáhalo zjednotiť na dva tábory rozčesnutých Slovákov, a preto ho treba hodnotiť ako kladný prínos pre národovtorný proces Slovákov. V tomto zmysle hodnotí matičné rozhodnutie aj neznámy autor.

Za jedno z najdôležitejších a najvýznamnejších uzavretí tohoročného valného zhromaždenia Slovenskej Matice považuje to, ktorým sa vyslovuje, že Slovenská Matica za svoju spisovnú reč, v ktorej všetkým slovenskou Maticou vydávať sa majúcom spisom nádobno byť písaným, tú prijala, ktorú náš výtečný jazykozpytec Martin Hattala na hlbokých jazykozpytných zásadách v svojej mluvnici zostavil.¹ A ponevác táto reč už tým samým, že ju už dvanásť rokov všetci výtečnejší spisovatelia slovenskí užívajú, sám národ za svoju spisovnú reč prijal, Slovenská Matica týmto uzavretím² len vôľu samého národa vyslovila, vyhlásiac ju verejne a slávnostne za spisovnú reč slovenského národa. A toto je práve to, čo spomenuté uzavretie tak dôležitým robí z jednej strany preto, že vskutku bolo nevyhnutelne potrebné, aby národ, majúci už v Slovenskej Matici svoje literárne stredisko, konečne už aj za svoju spisovnú reč sa vyslovil, ale z druhej strany aj preto, že sa týmto menom národa vyneseným výrokom hrádza položila nepriateľským snahám protivníkov slovenského života. Známe je, že naši nepriaznivci — jako všetci nespravedlivým spôsobom nad jinými panovať chcújúci ľudia robia — stále a dôsledne v svojom k nám pomere pridržajú sa zásady: „divide et impera“³ a že vždy stránku uchylujúcu sa od väčšinou užívaného spôsobu písania podporujú, usilujú sa tým rúznice medzi nami udržiavať a nemožnosť národnej jednoty docieľiť. Voľakedy za dávnych časov mali Slováci s Čechmi, Moravany a Slezáci docela jednu literatúru a jeden spisovný jazyk. V ten čas ale nebolo ešte u nás Slovákov žiadneho opravdového života národného; bolí to len jednotlivci, ktorí sa zo zvláštnej obľuby, bez všetkého národného povedomia, so slovenským písobníctvom zanašali. Všetka činnosť slovenských spisovateľov bola toho času výhradne na literatúru cirkevnú obmedzená, ponevác žľabom ostatného verejného života bola mŕtvá latína. Behom času rozčechol sa národ slovenský na dve rozličné cirkve, r. katolícku a evanjelickú a. v. Z tohoto cirkevného rozdvojenia pozdejšie nasledovalo aj literárne rozpadnutie na dva rozličné tábory. To sa stalo so zrodením sa na konci minulého stoločia myšlienky zavedenia do verejného života občianskeho vlasti našej na miesto mŕtvej latiny, reči živej, a sice maďarskej, so zámerom pomadžarčenia odomierať sa zdajúceho slovenského národa. Tak sa stalo, že spisovatelia, prináležajúci k cirkvi evanjelickej, pozostávajúci najviac z mužov stavu duchovného, podržali tak menovanú českoslovenčinu, menovite, ako sa ona bola na základe kralického prekladu písma svätého v cirkvi ustálila, druhý tábor ale, záležajúci zo spisovateľov priznávajúci sa k cirkvi r.-katolíckej naproti tomu prijal v samom ľudu žijúcu reč slovenskú, menovite podrečie nitrianske. V tom prvom tábore vývodili Tablic, Juraj Palkovič a náš výtečný básnik Ján Kollár.

¹ Ide o jeho *Krátku mluvniciu slovenskú* z roku 1852.

² Podnet na rozhodnutie o platnosti štúrovskej spisovnej slovenčiny vyšiel od Karola Kuzmányho. Navrhol, aby sa Matica slovenská rozhodla o platnosti Hattalovej mluvnice i s ohľadom na Viktorinovu a Mrázovu mluvnici, ktoré sa používali v školskej praxi. Poverila M. M. Hodžu, aby vypracoval návrh uznesenia a predložil ho Matici slovenskej na schválenie. Kuzmányho návrh prijala valné zhromaždenie so všeobecným súhlasom. M. M. Hodža, pravdepodobne zaujatý svojimi osobnými záležitosťami, nestihol vyhovieť matičnému uzneseniu. Bol niekoľko ráz urgovaný, takže výbor Matice slovenskej a potom i valné zhromaždenie v auguste 1865 rozhodli v tom zmysle, aby sa dotiaľ, kým sa vôbec niečo určitejšieho v záležitosti slovenského pravopisu rozhodne, písalo podľa spôsobu dovtedy prijatého a už aj v matičných spisoch zaužívaného.

³ Rozdeľ a panuj.

Kollárovi ale aj medzi týmito zvláštna česť náleží preto, že on najjasnejšie pojal myšlienku, že život národa, máli byť opravdivým národným životom, nemá sa len na cirkev obmedzovať, ale sa musí vo všetkých verejných vzťahoch a pomeroch národa zjavovať. Kollár počal prvý v tomto duchu svojou neobyčajnou nadšenosťou sa vyznačujúcimi básnickými výtvyry mohutne na vzkriesení svojho národa pracovať tak, že sa môže všetkým právom prvým kriesiteľom slovenského národa menovať. V tom druhom tábore ale nadobudli si najväčších zásluh Bernolák a náš slovenský Homér Ján Hollý. To bola doba, v ktorej sa počali ukazovať prvé znaky skutočného národného života, avšak ešte len pri samej inteligencii. To vidiac s myšlienkou pomadžarčenia Slovákov zanašajúci sa protivníci slovenského života, počali skúmať, v ktorom z týchto dvoch táborov je väčšia prevaha, aby tak napred tento s pomocou toho slabšieho mohli zničiť, potom ale aj na ten slabší uderiť a tak nebezpečné svojím snahám zvráťanie sa slovenského života docela udusiť. A keď v tom prvom, československom tábore oveľa väčšiu čilejšiu literárnu činnosť a viac národného povedomia našli a vidiac, že ten druhý tábor s odmietaním svojich hlavných náčelníkov sám od seba hynie, oborili sa celou silou a všetkými možnými prostriedky proti táboru Čechoslovákov. Tu nebolo konca kraja hroženiu proti českoslovenčine, čo cudzej a neprirodzenej k tomu, aby sa v nej pre slovenský ľud písalo. Nechybovalo tu ani na ohyzdných a zlomyslných denunciaciach, že spisovatelia užívajúci v svojich spisoch reč československú za hranice vlasti uhorskej hľadiac politické spojenie s Čechmi zamýšľajú. Tak teda dávali tieto nepriatelia slovenského života v svojich pokrytých úmysloch prednosť užívaniu skutočne v ľudu žijúcej reči slovenskej, ale jedine preto, že sa domnievali, že táto v tak rečenej bernoláckej, nalézajúcej sa už na sklonku života, konečne už aj prepadla, a viac na reč spisovnú pozdvížená byť nemôže. Na to pred dvadsiatimi rokmi vystúpil náš Ľudovít Štúr, ktorý si to pevné presvedčenie nadobudol, že kto chce odmietajúci národ k novému životu vzkriesiť, tomu nádobno chopiť sa jeho prirodzenej skutočne ním samým v živote užíwanej reči. V tomto presvedčení spísaním roku 1846 svojej *Nauki reči slovenskej* a vydávaním dľa tejže nauky svojich *Slovenských novin*, skutočne reč ľudu na reč spisovnú povýšil. V jeho snahách ním samým vychovaná mládež a jeho vrstovníci ho mužne podporovali, menovite Hurban svojou *Nitrou* a *Slovenskými pohľadmi* znamenitú službu národu dokázal, ktorý zvlášte po smrti Štúrovej stal sa heslom národa a strašidlom v ústach nepriateľov. Strana Štúrova sa natoľko vzmohla, že len jednej Nitrianskej stolice podrečia užívajúci tábor bernolákovcov skutočne zanikol, tábor ale českoslovenčínu za svoju spisovnú reč užívajúcich vo veľkej menšine zostal. Tak dômyslný vodca národa Štúr s pomocou svojich nasledovníkov v samom ľudu iskry národného života rozdúchal, čo ideálny kriesiteľ Kollár len pri inteligencii bol v stave docieľiť, preto, že tento od viac storočia dejepisne rozdelených Čechov, Moravanov, Slovákov a Slezákov za skutočne jeden národ považujúc, usiloval sa vzbudiť opravdivý život Slovákov von zo skutočného národa. S touto dobou započalo sa vlastne opravdivé povzbudzovanie sa národa už aj v samom ľudu. Tento nový obrat zase väčšej počal umínať nepriateľov slovenského života natoľko, že za potrebné uznali novým spôsobom proti blížiacemu sa k uskutočneniu literárnemu zjednoteniu Slovákov pracovať, a to tým viacej, že vystúpenie Štúrovo bol už patrne vyšší pokrok nášho literárneho vývinu preto, že Štúr už nepoložil za základ svojej mluvnice jako Bernolák podrečia jednej toliko stolice, ale mluvu od väčšiny slovenského ľudu užívanú. Tu teda zase bolo potrebné hany a potupu kydať proti Štúrom zavedenej slovenčine, ktorú teraz naši nepriatelia len kočštinou a maštalčinou prezývali a ju jako najohyzdnejšiu reč na svete opisujúc, už raz zhanobenú bibličtinu za opravdivú

vzdelanú reč Slovákov vyhlasovali,⁴ a to všetko zase len z čistej priateľskej lásky k Slovákom. Čo pri tom najboľastnejšieho byť muselo pre rozkvet svojho národa želajúceho Slováka je to, že v tomto odpore proti slovenčine aj niektorí starší výtečnejší spisovatelia od mladosti navykli k českoslovenčine, našich odporníkov — pravda nepovedome — podporovali, silný boj vedúc proti novému spôsobu hlboko do národného života sahajúcemu spôsobu písania. Medzitým naši spisovatelia nie len že nedali sa zraziť z nastúpenej cesty, ale aj Štúrom vydanú mluvnicu dľa opravdivého ducha našej reči opravili, v čom hlavnia zásluha M. Hodžovi a Hattalovi náleží.⁵ Že ale na začiatku minulého desaťročia tehďajšie ministerium osvety, či už z administratívnych, či aj z druhých vyšších ohľadov počalo do škôl češtinu zavádzať, tu našich nepriateľov zase nový strach napadal.⁶ Obávajúc sa, že sa na tejto ceste najskôr literárne zjednotenie Slovákov uskutoční, zase proti češtine, ako reči cudzej a nesúcej do škôl horlili. S rokom 1860 prestalo toto uvádzanie češtiny, a v Hattalovej mluvnici zostavená písobná reč slovenská konečne zvíťazila. Čože teraz tí uprimní priatelia nášeho národa a jeho reči robia? Ponevác jim už jedon zatupený zbroj nepomáha, potrebujú dva. V cirkvi evanj., kde sa nedá všetko, čo len slovenským duchom páchne, zo škôl povymetať, tam aspoň prekážajú mládeži v učení sa jeho vlastnej dľa mluvnických pravidiel vzdelanej reči slovenskej, a jej zase českoslovenčinu alebo tak zvanú bibličtinu natískajú, hovoria, že je to vraj naša svätá cirkevnia a spisovná reč. Čo všetko zase len smeruje, aby naše literárne zjednotenie nemožným urobili a nás rozdvajili.

To sme už na viac evanjelických školách skusili, a ta cielil aj pán superintendent Maday, keď na dištriktuálnom konvente v Rimavskej Soboti⁷ v svojej zpráve za potrebné držal oznámiť, že sa vraj na veľkorevúckom evanj. gymnásiume v pospolitej reči ľudu vyučuje, následkom čoho sa uzavrelo cirkvám dať hlasovať, jakú reč si na tomže gymnásiume za vyučovaciu reč žiadajú. Z druhej strany zase nepovolani najatí škrabáci tým sa usilujú našu literárnu jednotu rušiť, že čarbú bez všetkých mluvnických pravidiel, jako ktorému slina na jazyk donesie.

My nie sme proti tak rečenej biblickej čili československej reči cirkve evanj. a. v., lebo my to dobre vieme, že ona svojou tristoročnou službou v cirkvi historičný význam a jakoby posvätné právo si získala, žeby ale preto skutočne v živote národa jestvujúca a ním užívaná reč v ostatnom mimocirkevnom verejnom živote spisovnou rečou byť nemala, doprosta zapierame. Lebo jako cirkevný dejepisom tak rečeno štabilizovaný život je docela rozdielny od ostatného spoločenského života, tak ten jistý rozdiel je i v literatúre a pri spisovnej reči z jednej strany cirkevnej a z druhej strany ostatného ustavične vyvinujúceho sa života takmer všetkých, aspoň starších národov, viac lebo menej patrný. Je to menovite u evanj. Slovákov to jisté, čo u pravoslávnych Srbov, ktorí tiež pri svojich cirkevných obrádoch užívajú druhú staroslovanskú reč, v ostatnom ale spoločenskom a literárnom živote potrebujú z úst samého národa ozývajúcu sa reč srbskú. Ba sú aj niektoré maďarské obce priznávajúce sa obrádu pravoslávneho,

⁴ V zborníku *Hlasové o potrebě . . .*, ktorý zostavil Ján Kollár a vydal roku 1846. Porov. príspevok Jána Kollára, str. 101—182.

⁵ Obidvaja boli medzi účastníkmi bratislavskej schôdzky, ktorá rozhodovala o nových zásadách spisovnej slovenčiny.

⁶ Po zavedení školských reforiem podľa *Entwurfu* vypracovaného rakúskym ministrom školstva L. Thunom a vydaného roku 1849.

⁷ Konvent sa konal 27. a 28. júla. Pozri o tom A. H. Skultétyho *Pamäti sl. ev. a v. gymnasia a učít. semeniska vo V. Revúci*, str. 58.

ktorých cirkevnou rečou je reč staroslovenská. Čo že by na to riekli Maďari, keby aj týchto voľakto aj v jich ostatnom mimocirkevnom verejnom živote chcel len na reč staroslovenskú obmedziť. A či to isté nenie aj s latinou v cirkvi r. katolíckej? Je to čosi prirodzeného ducha ľudskému, že on pre svoje posvätné náboženské cily a myšlienky chce aj jakúsi posvätnú reč mať, nie tú obecnú v každodennom živote užívanú.

Známe my ale, čo naši odporníci svojím horlením za reč biblicko-československú krom spomenutého všemožného prekážania našej jednoty zamýšľajú. Oni nám tým chcujú odoprieť všetok verejný národný život — a známosť reči slovenskej nemôžeme ani len povedať, že na samu cirkev — lebo aj tu z administratívneho života všemožne vytvárajú — ale práve len na samý kostol obmedziť, aby ju aj ztade časom mohli vyhoditi. Oni svojimi ustavičnými intrigami proti skutočne užíwanej od slovenských spisovateľov reči spisovnej, to chcujú dokázať, že my Slováci ešte ani len ustálenej spisovnej reči nemáme, a tak slovenčina ani do škôl, ani do úradov zavedená byť nemôže. Horespomenutým uzavretím tohoročného valného zhromaždenia slov. Matice ale všetky tieto figle našich odporníkov docela svoj význam ztratili. Cirkvi evanjelickej sa ponecháva jej bibličtina, až i tu sama historia jiné rozhodne, čo sa ale tých literárnych a najatých škrabákov týka, tých národ ani len za svojich neuznáva, nie žeby jim ešte nejakého rozhodného slova v svojom literárnom živote mohol pripustiť.

Toto sú len tie smradľavé metly v rukách našich protivníkov, ktorými títo všetko, čo je slovenského, chcujú z verejného spoločenského života vymetať. Slovenská Matica, čo literárny orgán národa slovenského verejne slávnostne vyslovila na základe skutočným úžitkom dosvedčenej vôle samého národa, ktorá je jeho reč spisovná. My to sami uznávame, že sme za dlhé časy ustálenej spisovnej reči nemali, to je ale prirodzený beh reči všetkých národov. Či asnáď aj naša reč nemusela prežiť jisté fázy, či i údobia svojego vývinu? Či ten istý osúd aj reč malého ani len žiadne podrečia nemajúceho národa maďarského nemala? Precz koľké zmeny táto len od 50 rokov prešla, a koľko nových slov sa tam pre jej chudobu a prepĺnenosť cudzími slovami muselo nakovať. Terajšia maďarská reč na toľko sa líši od niekdajšej, že je takmer ťažko uznať, že to tá jistá reč má byť.

Keď toto všetko uvážime, nádobno nám je nie len sa tešiť zo spomenutého rozhodnutia tohoročného valného zhromaždenia Slov. Matice v záležitosti reči spisovnej, ale aj na tom všemožne pracovať, aby táto národom prijatá literárna jednota navzdor všetkým intrigám našich protivníkov sa udržala, upevnila a blahodarné ovocie pre nás a naše ďaleké potomstvo priniesla.

114

Rozklad Štefana M. Daxnera arcikniežaťu Albrechtovi vo veci svojho preloženia do Debrecína a o uhorských politických pomeroch.

Nemecký odpis v AMB, v pozostalosti M. M. Hodžu, č. 945/85. Rimavská Sobota začiatok roku 1864. Uverejňujeme ho v slovenskom preklade.

Keď sa stal Štefan M. Daxner (od roku 1861 podžupan Gemerskej stolice a tak predseda stoličného súdu) pre svoju rozvetvenú činnosť v prospech slovenského národného hnutia nepohodlným pre maďarizačné záujmy gemerskej šľachty,